

Strategische agenda hoger onderwijs

Strategische agenda hoger onderwijs

UITGEBRACHT AAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

NR.15 - NOVEMBER 2019

Sociaal-Economische Raad

De Sociaal-Economische Raad (SER) adviseert het kabinet en het parlement over de hoofdlijnen van het te voeren sociaal en economisch beleid en over belangrijke wetgeving op sociaal-economisch terrein. Ook is de SER betrokken bij de uitvoering van enkele wetten.

De SER is in 1950 bij wet ingesteld. Zitting in de SER hebben vertegenwoordigers van ondernemers en van werknemers, en kroonleden (onafhankelijke deskundigen). De raad is een onafhankelijk orgaan dat door het gezamenlijke Nederlandse bedrijfsleven wordt gefinancierd.

De SER wordt bij de uitvoering van zijn functies bijgestaan door een aantal vaste en tijdelijke commissies. Enkele vaste commissies zijn onder bepaalde voorwaarden ook zelfstandig werkzaam.

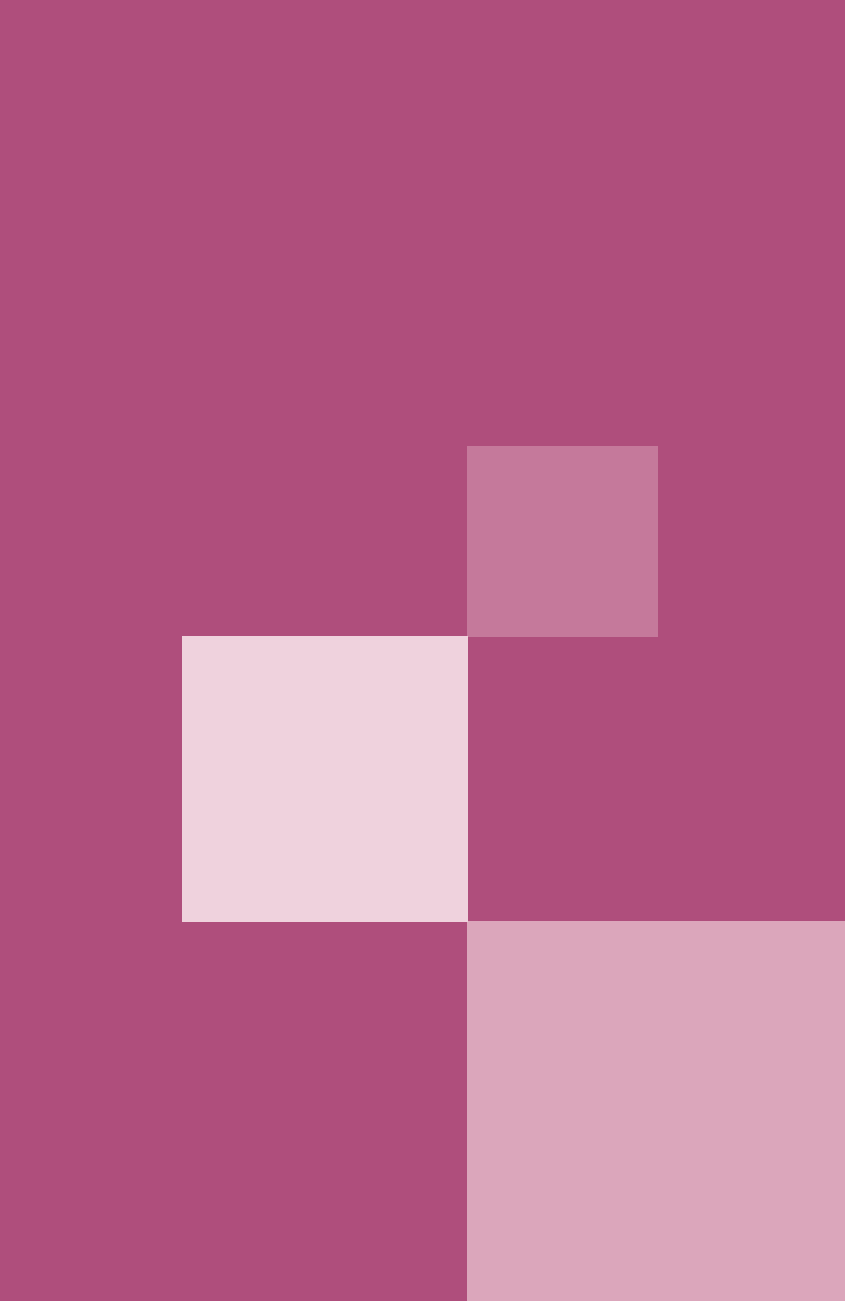
Actuele informatie over de samenstelling en de werkzaamheden van de SER en zijn commissies, persberichten en het laatste nieuws zijn te vinden op de website van de SER. Ook alle adviezen die sinds 1950 zijn verschenen, zijn daar te vinden. Adviezen van de laatste jaren zijn ook in gedrukte vorm verkrijgbaar. Het SERmagazine brengt maandelijks nieuws en achtergrondinformatie over de SER, de overlegeconomie en belangrijke sociaal-economische ontwikkelingen.

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag
T 070 3499 499
E communicatie@ser.nl
www.ser.nl

©2019, Sociaal-Economische Raad
Alle rechten voorbehouden
Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding

Inhoudsopgave

Advies	5
Bijlage	19
Samenstelling Commissie Arbeidsmarkt- en Onderwijsvraagstukken (AMV)	21

Advies

Aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Mevrouw mr.drs. I.K. van Engelshoven
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

BETREFT	Briefadvies Strategische agenda hoger onderwijs		
DEN HAAG	13 november 2019	E-MAIL	j.de.groen@ser.nl
ONS KENMERK	19.52480	TOESTELNUMMER	06 3830 7244
BIJLAGE(N)			

Mevrouw de minister,

De Sociaal-Economische Raad levert graag een bijdrage aan de strategische agenda hoger onderwijs waarvan u in uw Hoofdlijnenbrief aan de Tweede Kamer van 13 september de contouren schetst. Zijn input treft u hieronder aan.

Het hoger onderwijs is, net als de andere onderwijssectoren, van groot belang voor Nederland. Het ondersteunt de ontwikkelingen in samenleving en economie met onderzoek en onderwijs en door goed en adequaat gekwalificeerde mensen af te leveren. Naast de kwalificerende taak heeft het onderwijs ook een socialiserende en vormende taak. Het draagt bij aan het realiseren van een sterke democratie en een duurzame, gezonde samenleving.

Onderwijs leidt mensen op tot verantwoordelijke burgers met een moreel kompas die met hun diploma hoger onderwijs een bijdrage aan Nederland als kennisland kunnen en willen leveren. Voor een evenwichtige en duurzame ontwikkeling van de samenleving zijn naast de natuurwetenschappen en technische studies, waar nu aanzienlijke knelpunten zijn, ook de geestes- en sociale wetenschappen hard nodig. De veerkracht van een samenleving is gebaat bij het bestaan van een breed palet aan opleidingen en academische, vakspecifieke en vakoverstijgende skills. Het is voor de soliditeit van Nederland kennisland niet verstandig de directe arbeidsmarktrelevantie als de enige maatstaf te hanteren voor het bepalen van de waarde van het hoger onderwijs.

De overheid is de stelselverantwoordelijke voor het hoger onderwijs en moet garanderen dat alle studenten, zowel de initiële als de post-initiële, in staat worden

gesteld het maximale uit zijn/haar talenten te halen door middel van toegankelijk publiek hoger onderwijs van optimale kwaliteit.

De raad schetst met dit briefadvies vanuit sociaal-economisch perspectief de noodzakelijke thema's van de strategische agenda hoger onderwijs. Daarbij verwijzen we ook naar vorige SER-adviezen over het hoger onderwijs. Achtereenvolgens komen aan bod de gerechtvaardigde maatschappelijke investering voor goed hoger onderwijs en de kwaliteiten van het binaire en meebewegende hoger onderwijs waarin nog meer kan worden samengewerkt.

Voorts vraagt de brief aandacht voor de omstandigheden waaronder de studenten zich kunnen ontwikkelen, zowel initieel als post-initieel, de invloed van internationalisering en digitalisering en bij het hoger onderwijs als werkgever. De brief sluit af met twee ontwikkelvragen voor effectief hoger onderwijs beleid.

Goed hoger onderwijs vraagt een maatschappelijke investering

De SER vraagt uw aandacht voor de financiële krapte van het stelsel. In de Hoofdblijvenbrief schetst u belangwekkende ontwikkelingen, maar er wordt de instellingen geen financiële context geboden om de ambities te bereiken. De SER pleit voor een substantiële investering in het hoger onderwijs en onderzoek. Meer structurele financiële ruimte is een noodzakelijke randvoorwaarde voor behoud en verbetering van de kwaliteit van het onderwijs, aanpak van de werkdruk, betere salarissen, vergroting van de professionele ruimte, meer tijd voor begeleiding van studenten, het bieden van maatwerkopleidingen aan volwassenen en mogelijkheden om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen.

Het is van belang dat deze investering daadwerkelijk bijdraagt aan de kwaliteit van het hoger onderwijs.

Het Jongerenplatform van de SER is onlangs een verkenning gestart van de effecten van de financiële context op het functioneren en het leven van studenten. Ook is er behoefte aan meer inzicht in de effecten op het leven en functioneren van docenten en onderzoekers van de werkomstandigheden in het hoger onderwijs, de werkdruk, de salarisstructuur en de manieren waarop met salaris en werklust wordt gevarieerd. Het is van belang dat personeel van hogeronderwijsinstellingen met passende werkomstandigheden in de gelegenheid wordt gesteld om de taken naar behoren te kunnen uitvoeren.

Kwaliteit van het hoger onderwijs vraagt om stabiliteit in de bekostiging

De kwaliteit van het Nederlands hoger onderwijs is goed. De Nederlandse universiteiten scoren allemaal hoog op de internationale benchmarks. De verwachtingen

van de Nederlandse kennisinfrastructuur en de innovatiekracht van het hoger onderwijs en onderzoek rechtvaardigen een stevige structurele financiële basis en minder afhankelijkheid van fluctuaties op basis van studenteninstroom.

In de huidige bekostigingssystematiek zitten bovendien prikkels die ongewenste bijeffecten sorteren en ertoe leiden dat onderzoekprestaties hoger gewaardeerd worden dan onderwijsprestaties en dat streven naar excellentie op gespannen voet komt te staan met streven naar duurzame kwaliteit voor alle studenten. Deze perverse prikkels moeten worden weggenomen.

Ook moet de bekostiging onderzoeksintensief onderwijs mogelijk blijven maken. Alleen met bovenstaande maatregelen kunnen de instellingen ervoor zorgen dat het hoger onderwijs in Nederland van (top)kwaliteit en onafhankelijk blijft en dat toegankelijkheid en gelijke kansen in het hoger onderwijs geborgd worden.

De SER constateert dat de sobere financiering van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek ertoe heeft geleid dat de kwaliteit van het onderwijs en onderzoek ernstig onder druk is komen te staan. De werkdruk is toegenomen evenals het aantal tijdelijke aanstellingen, vooral onder de docentfuncties, maar ook in de onderzoeksfuncties. Hierdoor worden juist de kwaliteit, toegankelijkheid en gelijke kansen onder druk gezet.

Internationale waarnemers¹ constateren dat Nederland anno 2019 nog steeds goed scoort maar dat de ontwikkelingen niet de goede kant op gaan door de grote internationale druk en de noodzaak om steeds harder te werken om de reputatie te blijven vervullen. De teruglopende tendens werd vorig jaar ook al door de KNAW geconstateerd en recent benadrukt.²

Binariteit geeft het hoger onderwijs kracht

De combinatie van hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs in de strategische agenda is logisch vanwege de overeenkomsten in de beide typen hoger onderwijs. Dat neemt niet weg dat er verschillen zijn tussen de twee sectoren. De SER hecht aan het onderscheid tussen hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs. Beide sectoren dienen een eigen doel en hebben meerwaarde voor de samenleving en arbeidsmarkt. Voor de arbeidsmarkt is de praktijkgerichtheid van het hbo en de wetenschappelijke focus van het wo herkenbaar en gewenst. Hbo- en wo-afgestudeerden vullen elkaar uitstekend aan. De SER ziet dan ook geen aanlei-

1 Phil Baty, redacteur Times Higher Education World University Ranking

2 Wim van Saarloos, vz KNAW in zijn Jaarrede 2019: <https://www.scienceguide.nl/wp-content/uploads/2019/08/Jaarrede-2019.pdf>

Robbert Dijkgraaf in NRC, <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/09/27/budgetneutraal-kruidenieren-a3974859>

ding de bestaande binaire opleidingsclassificatie los te laten. De SER pleit er ook voor de unieke elementen van de sectoren herkenbaar terug te laten komen in de strategische agenda.

Het is voorts belangrijk voor de arbeidsmarkt dat hogescholen gefaciliteerd worden voor praktijkgericht onderzoek. Dit moet mogelijk zijn, in de context van een herkenbaar binair stelsel.

Met het oog op een goede studiekeuze kan voor een aantal studierichtingen worden geëxperimenteerd met een eerste studiejaar voor vwo-afgestudeerden waarin zij met facetten van wetenschappelijk en hoger beroepsonderwijs kennis kunnen maken en daarop de keuze voor de meest passende vervolgopleiding in hbo of wo kunnen baseren.

Hoger onderwijs moet meebewegen met de arbeidsmarkt

Een van de taken van het hoger onderwijs is er zorg voor dragen dat mensen worden opgeleid waar de arbeidsmarkt en maatschappij om vraagt. Dit wordt met een krimpend aantal jeugdigen steeds belangrijker. Ook wordt de druk op het hoger onderwijs steeds groter om een actieve rol te spelen bij leven lang ontwikkelen. De macrodoelmatigheid van het hoger onderwijs kan worden versterkt door bij de studie en beroepskeuze veel meer aandacht te besteden aan de arbeidsmarktperspectieven en door onder andere de Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs meer in dialoog te laten treden met het landelijk georganiseerd bedrijfsleven en de werknemersorganisaties. In dialoog kan besproken worden wat de nieuwe ontwikkelingen op de arbeidsmarkt zullen zijn en hoe daar vanuit de instellingen kwantitatief en kwalitatief op ingespeeld kan worden.

De inhoud van bestaande hbo-opleidingen kan beter worden afgestemd op de actuele bedrijfspraktijken dan thans vaak het geval is.³ Ook voor deze aansluiting stelt de SER voor om vanuit een gezamenlijke ambitie een overlegstructuur op te zetten, waarin het hbo en het landelijk georganiseerde bedrijfsleven, werkgevers- en werknemersorganisaties op structurele basis overleggen over zaken die voor beide partijen en vooral voor de student van belang zijn. Bij het wo is deze vorm minder logisch, maar kan het onderwijs ook geholpen worden met een hechtere relatie tussen opleiding en beroepspraktijken.

Mensen uit het werkveld kunnen een bijdrage leveren aan de discussie over wat relevante kennis en vaardigheden zijn voor nu en met het oog op de toekomst, waaronder de energietransitie en digitalisering. Voorwaarde is dat de eindverant-

3 Zie onder andere: Het stelsel op scherp gezet, Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie, 2019 en <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/onderwijs-algemeen/leerlingen-en-studenten/prestaties-tevredenheid-hoger-onderwijs-studenten>

woordelijkheid voor plannen en publieke financiering bij de onderwijsinstellingen blijft en dat het onafhankelijke karakter van de instellingen gewaarborgd blijft.

Macrodoelmatigheid betekent ook kijken of het aanbod aansluit bij de noden van de samenleving. We zien nu bijvoorbeeld een verschraving van alfa- en gamma-richtingen en lerarenopleidingen Duits, Frans en klassieke talen. Naast de aandacht voor techniek blijven ook andere studierichtingen maatschappelijk van belang. Er zijn ook artsen, psychotherapeuten, leraren, criminologen, financieel recheurs en dergelijke nodig.

Meer samenwerking in het hoger onderwijs is gewenst

In de Hoofdlijnenbrief geeft de minister aan dat samenwerking in het Nederlandse hoger onderwijs een belangrijke voorwaarde is voor het realiseren van ambities. Hechte samenwerking is eerder door de SER bepleit, in het advies als reactie op de vorige strategische agenda hoger onderwijs.⁴ Samenwerking is noodzakelijk om adequaat te kunnen inspelen op actuele ontwikkelingen en om interdisciplinaire studies mogelijk te maken. De SER doelt op samenwerking binnen de instellingen, tussen onderwijsinstellingen (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs) en tussen onderwijsinstellingen en maatschappelijke partners. Het beeld van de SER is dat er ruimte is voor verbetering van de verschillende vormen van samenwerking. Samenwerking wordt in beleidsnotities en adviezen veelal ingevuld als ‘meer profilering van de afzonderlijke instellingen, en taakverdeling’. Of hierop ook op stelselniveau moet worden gestuurd, is nog onderwerp van gesprek. Voor hoogstaand onderwijs en onderzoek is een breed palet aan disciplines binnen een instelling nodig en daarnaast (internationale) samenwerking en gezonde competitie.

Belangrijk in het stelsel van hoger onderwijs is de verbinding van onderwijs en onderzoek. Hoewel de strategische agenda de lijnen uitzet voor het hoger onderwijs, kan dit naar de mening van de SER niet los worden gezien van de onderzoeksverantwoordelijkheid van de instellingen. De kwaliteit van het hoger onderwijs en het opleiden van innovatieve professionals vragen om onderzoeksintensief onderwijs. Instellingen moeten daarom de ruimte en mogelijkheden krijgen om beide taken op kwalitatieve en evenwichtige wijze uit te voeren, waarbij er – voor de universiteiten – voldoende ruimte moet blijven voor goed bekostigd fundamenteel onderzoek in alle onderzoeksrichtingen.

⁴ SER (2015) *Advies Leren in het hoger onderwijs van de toekomst: Advies over de Strategische Agenda Hoger Onderwijs 2015 - 2025*.

Studiefinanciering heeft aandacht nodig

Het systeem van studiefinanciering verdient een plaats in de strategische agenda hoger onderwijs. Door het Jongerenplatform van de SER is in de verkenning *Hoge verwachtingen: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019*⁵ gesteld dat het systeem van studiefinanciering niet alleen van invloed is op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs maar ook op de bredere kwaliteit van het leven van studenten.

Het SER Jongerenplatform vindt dat in kaart moet worden gebracht wat de gevolgen van het sociaal leenstelsel zijn voor jongeren op hun financiële positie en vervolgstappen in hun leven. Daarbij zou ook nagedacht moeten worden over passende alternatieven. Het SER Jongerenplatform zal deze constatering verder uitwerken.

Studentenbegeleiding en studievoorlichting kan en moet beter

Bevordering van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs en vermindering van studie uitval kunnen worden gestimuleerd door goede beroepskeuze en studievoorlichting van (aspirant-)studenten en door goede studenten- en stagebegeleiding. De aandacht hiervoor begint deels al in het voortgezet onderwijs en vraagt voortdurende aandacht en verbetering. Voor goede studievoorlichting en voor een juist beeld van de (arbeidsmarkt)verwachtingen van studies in het hbo is betrokkenheid van de beroepspraktijk onontbeerlijk. Goede begeleiding van de stages vanuit de opleiding en de beroepspraktijk overbruggt de overgang van onderwijs naar de praktijk. Branches hebben zicht op de ontwikkelingen binnen sectoren en kunnen de moderne beroepspraktijk tonen. Andersom kunnen scholen kennis over nieuwe ontwikkelingen overdragen aan de beroepspraktijk. Daarmee worden docenten en bedrijven meegenomen in de nieuwe ontwikkelingen op velerlei werkvloeren en vanuit recente onderzoeken. Ze worden daar mee geholpen up-to-date te blijven. Goede voorlichting zal niet voorkomen dat sommige studenten een tweede keuze maken. Een ‘verkeerde’ keuze mag niet leiden tot zodanige (financiële) consequenties dat daardoor nieuwe kansen onmogelijk worden gemaakt. Hiervoor moet ook ruimte blijven.

In zowel hbo als universiteit zijn er nog steeds doelgroepen (in het bijzonder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond) die moeite hebben om hun weg te vinden omdat ze geen rolmodellen in hun directe omgeving hebben of omdat ze geen eerdere ervaringen met hoger onderwijs hebben. In het bijzonder eerste generatie studenten⁶ worden belemmerd in een keuze voor het hoger onderwijs door toenemende onzekerheid over het rendement van de studie, beperkte studievoorlichting en beperkte loopbaanoriëntatie en -begeleiding.

⁵ SER (2019) Verkenning *Hoge verwachtingen: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019*.

⁶ Jongeren die als eerste van een familie of sociaal netwerk studeren.

De toenemende werkdruk, stress en druk op studentsucces maken dat de behoefte aan goede studentenbegeleiding en studievoorlichting breed leeft. Instellingen voor hoger onderwijs kunnen hiervan meer werk maken.

Om alle talenten van jongeren ten volle te kunnen benutten, zijn doorlopende leerlijnen tussen mbo en hbo en hbo en wo nodig, alsmede toegankelijke en betaalbare doorstroom- en schakelprogramma's.

Belangrijk zijn ook extra trajecten met persoonlijke begeleiding voor studenten die dit nodig hebben en meer tijd en aandacht in de scriptiefase voor alle studenten.

Selectie mag niet in de plaats komen van het begeleiden van studenten of het verhelpen van deficiënties in de vooropleiding. Voorkomen moet worden dat selectie gezien gaat worden als een keurmerk voor een goede studie.

Leven lang ontwikkelen moet ook in het hoger onderwijs van de grond komen

Hogescholen richten zich primair op diplomagericht onderwijs op het niveau van associate degree, bachelor en master, ook in deeltijd. Gelet op de voortdurende verandering van de arbeidsmarkt vindt de SER het van groot belang dat de rol van het publiek gefinancierde onderwijs ten behoeve van een leven lang ontwikkelen wordt versterkt. Bijkomend voordeel is dat voltijdopleidingen voor initiële studenten kunnen worden gesteund door ze te combineren met deeltijdonderwijs aan volwassenen, zowel inhoudelijk als in de bedrijfsvoering en bij de inzet van personeel (bijvoorbeeld hybride docenten).

Hogescholen hebben sinds de commissie-Rinnooy Kan (2014) geïnvesteerd om deeltijdopleidingen beter te laten aansluiten bij de wensen van studenten en bedrijfsleven met meer flexibiliteit en maatwerk, met name in de programmering. Tegelijkertijd moet ervoor worden gewaakt dat de samenhang van curricula te veel wordt ondergraven en daarmee de herkenbaarheid van de opleidingen wordt verminderd.

Het hbo-onderwijs zoekt betere aansluiting op de behoeften van volwassenen, waarbij aandacht is voor eerder verworven competenties. Deze aansluiting vraagt om onderwijs met een modulaire opbouw en een betere waardering met civiel effect (door certificaten) van verworven competenties en ondersteund door een systeem

van trekkingsrechten⁷, waarover de SER in 2017 heeft geadviseerd. De voorwaarden voor de certificaten moeten nader worden verkend en geregeld, inclusief het draagvlak bij werkgevers- en werknemersorganisaties. Belangrijk is dat dit niet leidt tot verkapte bedrijfsopleidingen.

De SER ziet een positieve ontwikkeling ontstaan van betere aansluiting van deeltijdopleidingen op de (beroeps)praktijk en vindt het belangrijk om de ontwikkeling vast te houden en goed te evalueren.

Voor het onderwijs aan volwassen professionals moet meer ruimte worden gecreëerd voor variëteit in de onderwijsprogrammering. Over de wijze waarop deze ruimte wordt gecreëerd, stelt de SER voor dat het ministerie van OCW daarbij de samenwerking zoekt met instellingen en sociale partners. Instellingen kunnen samen met sociale partners doelstellingen formuleren voor leven lang ontwikkelen en de daarbij gewenste samenwerking tussen de betrokken partijen.

Leven lang leren betekent ook het bieden van een aantrekkelijk aanbod aan afgestudeerden door het actief vergroten van het deeltijdaanbod. Ook de overheid heeft een rol bij de verantwoordelijkheid voor de regie en financiering van leven lang ontwikkelen.

De SER vindt het belangrijk om in het hoger beroepsonderwijs duaal leren – waarin leren en werken in de praktijk worden gecombineerd – te stimuleren. Daarbij zijn kwaliteitscriteria voor het leren op de werkplek essentieel. Over de uitwerking van het duaal leren en de randvoorwaarden maken hoger onderwijsinstellingen afspraken met sociale partners en met het afnemend beroepenveld.

De sociale partners zijn graag betrokken bij de (verdere) ontwikkeling van postinitieel onderwijs. De visie van de SER op het postinitieel onderwijs is uitvoerig beschreven in het advies *Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan, een advies over postinitieel leren* (2017).

Internationalisering hoort erbij

Nederland is een open economie met veel internationale connecties. Daarnaast heeft Nederland internationaal gezien kwalitatief hoogwaardig onderzoek en onderwijs. Dit leidt tot meer interesse vanuit het buitenland om hier te werken of

⁷ Trekkingsrechten zijn onderdeel van de aanbevelingen in het SER-advies *Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan* (2017). De SER adviseert de ontwikkeling van een trekkingsrecht om het voor alle werkenden inzichtelijk te maken welke persoonlijke (bekostigde) opleidingsmogelijkheden er zijn. Door werkenden ook de mogelijkheid te bieden om onder het trekkingsrecht opleidingen in deelcertificaten te volgen bij alle erkende onderwijsinstellingen, wordt meer maatwerk mogelijk en wordt het aantrekkelijker om te blijven leren.

te studeren. Dat zien we terug in het hoger onderwijs: Nederland telt meer dan 85.000 internationale studenten, waarvan zo'n 65 procent op onze universiteiten. Vooral deze groep groeit de afgelopen jaren hard. Dit heeft positieve gevolgen voor onze internationale kennispositie en het bereik van de Nederlandse cultuur, maar ook economische en financiële voordelen. Het CPB toont aan in een recent onderzoek⁸ dat een buitenlandse student uit een Europees land Nederland 5 tot 17 duizend euro oplevert, een student van buiten Europa zelfs 69 tot 94 duizend euro. Het Nuffic heeft eerdere cijfers geëxtrapoleerd naar een opbrengst van 1,6 miljard voor de Nederlandse schatkist.

Daarnaast kan internationaal talent bijdragen om de grote tekorten op onze arbeidsmarkt te vullen. Hiervoor moet dan wel worden ingezet op internationale instroom in studies waarvan de afgestudeerden een bijdrage kunnen leveren aan de behoeften op de Nederlandse arbeidsmarkt. Dat is nu niet altijd het geval.

Aan de andere kant wordt geconstateerd in het IBO-rapport⁹ en door het CPB dat er nog weinig harde gegevens zijn over de effecten van internationalisering op de kwaliteit van het onderwijs en de prestaties van Nederlandse studenten.

In het IBO wordt ook geconstateerd dat, om hiervoor op een positieve en gerichte manier beleid te ontwikkelen, het nodig is hierover veel meer te weten. Daarnaast constateert het IBO ook een aantal negatieve effecten zoals de druk op de woningmarkt in studentensteden.

Voorgaande overwegingen maken het daarom belangrijk dat de internationale functie van ons hoger onderwijs niet wordt genegeerd, maar wordt versterkt en verbeterd (geoptimaliseerd). De SER pleit ervoor dat de toegevoegde waarde van internationalisering meer focus krijgt. De SER vindt het hierbij ook belangrijk aandacht te hebben voor de negatieve aspecten van internationalisering als vergroting van de werkdruk.

Bij de versterking van de internationale functie hoort een Engelstalig opleidingsaanbod, naast Nederlandstalige opleidingen. Ook voor Nederlandse studenten kan de 'international classroom' meerwaarde hebben; ze komen immers terecht op een arbeidsmarkt die eveneens internationaliseert. Bovendien maakt Engelstalig hoger onderwijs het mogelijk om talentrijke docenten uit het buitenland aan te trekken. Met name bij bèta-technische opleidingen is dit momenteel reeds cruciaal voor de kwaliteit van het onderwijs. De keuze voor Engelstalig opleidingsaanbod moet bij de universiteiten zelf liggen, waarbij het van belang is dat de kwaliteit van het

⁸ CPB (2019) *De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo*.

⁹ IBO (2019) *rapport Internationalisering van het (hoger) onderwijs*, Min. OCW.

Engelstalig aanbod ook geborgd wordt door een adequaat cursusaanbod voor docenten. Daarbij is het ook van belang dat internationaal personeel ruim de mogelijkheid krijgt, in tijd en geld, om de Nederlandse taal te leren.

Wanneer EU-studenten een opleiding in Nederland volgen die weinig toegevoegde waarde heeft voor onze economie, of uit EU-landen met een lage 'stay rate', vormen zij mogelijk een disproportionele belasting op het budget van ons onderwijssysteem. In de EU is evenwel afgesproken dat landen waar EU-studenten studeren de studiekosten dragen. Voorgesteld wordt om de mogelijkheden te verkennen een EU-fonds te vormen om landen die netto EU-studenten opleiden financieel te ondersteunen.

De SER vindt het belangrijk dat internationale studenten die dit willen en hier kansen hebben op de arbeidsmarkt, ook na hun afstuderen in Nederland blijven. Aandacht in het hoger onderwijs voor de Nederlandse taal en cultuur draagt daaraan bij. Internationale studenten zouden de mogelijkheid moeten hebben om kosteloos gebruik te maken van een aanbod hieromtrent binnen de instelling. De SER wijst een verplichting om Nederlands te leren af. Het Nederlandse taalgebied is niet groot genoeg om de geïnvesteerde tijd en energie voor buitenlands talent daarin te rechtvaardigen.

Hoger onderwijs moet staan voor goed werkgeverschap

Het hoger onderwijs leidt niet alleen op voor de arbeidsmarkt, het is ook deel van de arbeidsmarkt. Instellingen voor hoger onderwijs hebben de verantwoordelijkheid om op te treden als goede en betrouwbare werkgever. Instellingen dienen hiervoor de financiële en regelruimte te krijgen. Een stevige basisfinanciering helpt om paal en perk te stellen aan flexcontracten als gevolg van wisselende studentenaantallen en externe tijdelijke onderzoeksfinanciering.

Het vormen van een academische gemeenschap en het investeren in mensen zijn cruciaal voor de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Goed onderwijs staat of valt met de mate van 'professioneel kapitaal' en vertrouwen in het systeem. 'Collectieve professionaliteit' vormt daarvoor de basis. Het is van groot belang voldoende te investeren in de kwaliteit van docenten. Dat betekent ook investeren in loopbaanontwikkeling, arbeidsvoorwaarden, op- en bijscholing, duurzame inzetbaarheid en beheersing van werk- en prestatiedruk van docenten.

Uit de Arbobalans blijkt dat werkdruk en werkstress in het onderwijs erg hoog zijn, hoger dan in de meeste andere sectoren. Universiteiten en hogescholen zijn als werkgever verantwoordelijk voor gezond en veilig werken. Er is steeds meer aandacht voor dit aspect van personeelsbeleid via werkdrukplannen op instellingsniveau, maar ook bij de VSNU en het Ministerie van OCW. Concrete verbetering kan

alleen als de eerdergenoemde substantiële investering in het hoger onderwijs ook ingezet kan worden voor personeelsbeleid.

Verbinding met de samenleving betekent ook dat het personeelsbestand van instellingen een betere afspiegeling vormt van de samenleving; meer vrouwen en medewerkers met een migratieachtergrond zijn nodig in de top van hogescholen, universiteiten en wetenschap. Zij dienen tevens als rolmodel voor de nieuwe generatie. Voor een welvarend Nederland is een evenwichtige samenstelling van de beroepsbevolking nodig, evenals het benutten van alle kwaliteiten en talenten. De rijksoverheid draagt hiervoor medeverantwoordelijkheid en dient dit te agenderen in de strategisch agenda.

Digitalisering verdient hoger onderwijs v.v.

Digitalisering van de samenleving leidt op allerlei terreinen tot een ingrijpende transitie. Deze transitie is ook zeer ingrijpend op allerlei aspecten van het onderwijs, van de inhoud tot de organisatie, van werving en toelating tot alumni-beleid, van de samenwerking binnen faculteiten tot internationale partnerships. Maar ook andersom, de effecten van digitalisering in de samenleving vragen ondersteuning door het hoger onderwijs en de studenten en afgestudeerden. Maatschappelijke digitaliseringsvraagstukken op het gebied van technische toepassingen, crossover technologieën, ethiek en normen en publieke waarden zijn gebaat bij betrokkenheid van het hoger onderwijs. Studenten in alle studierichtingen dienen in hun opleiding voorbereid te worden op de implicaties die het toenemende gebruik van data analytics en digitalisering de komende jaren voor hun vakgebied zal hebben. Het is van essentieel belang dat in de volle breedte van het hoger onderwijs aandacht is voor de effecten en mogelijkheden van digitalisering. Daarom verdient digitalisering ook aandacht in de strategische agenda met een oproep aan de instellingen om hierin gezamenlijk op te trekken.

Meer inzicht voor beleid hoger onderwijs

Afgelopen jaren zijn er veel significante stappen gezet om het hoger onderwijs mee te laten bewegen met technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Een aantal ontwikkelingen in de samenleving en in het hoger onderwijs vragen meer inzicht om effectief beleid te kunnen maken. De SER onderkent twee aandachtspunten:

- Bij een deel van het personeel in het hoger onderwijs is er sprake van grote werkdruk en een niet-passend salarisniveau. Er is behoefte aan meer inzicht en oplossingen om het leven en functioneren van docenten en onderzoekers te verbeteren, door te kijken naar de werkomstandigheden in het hoger onderwijs, de werkdruk, de salarisstructuur en de manieren waarop met salaris en werklust wordt gevarieerd.
- De effecten van internationalisering op de financiering van het onderwijs, werkdruk van docenten en andere maatschappelijke aspecten als de druk op woningmarkt.

Na deze brief met input is de SER voornemens uitgebreid te reageren op de strategische agenda hoger onderwijs in januari 2020.

Uiteraard is de raad gaarne bereid om de punten in deze brief nader toe te lichten.

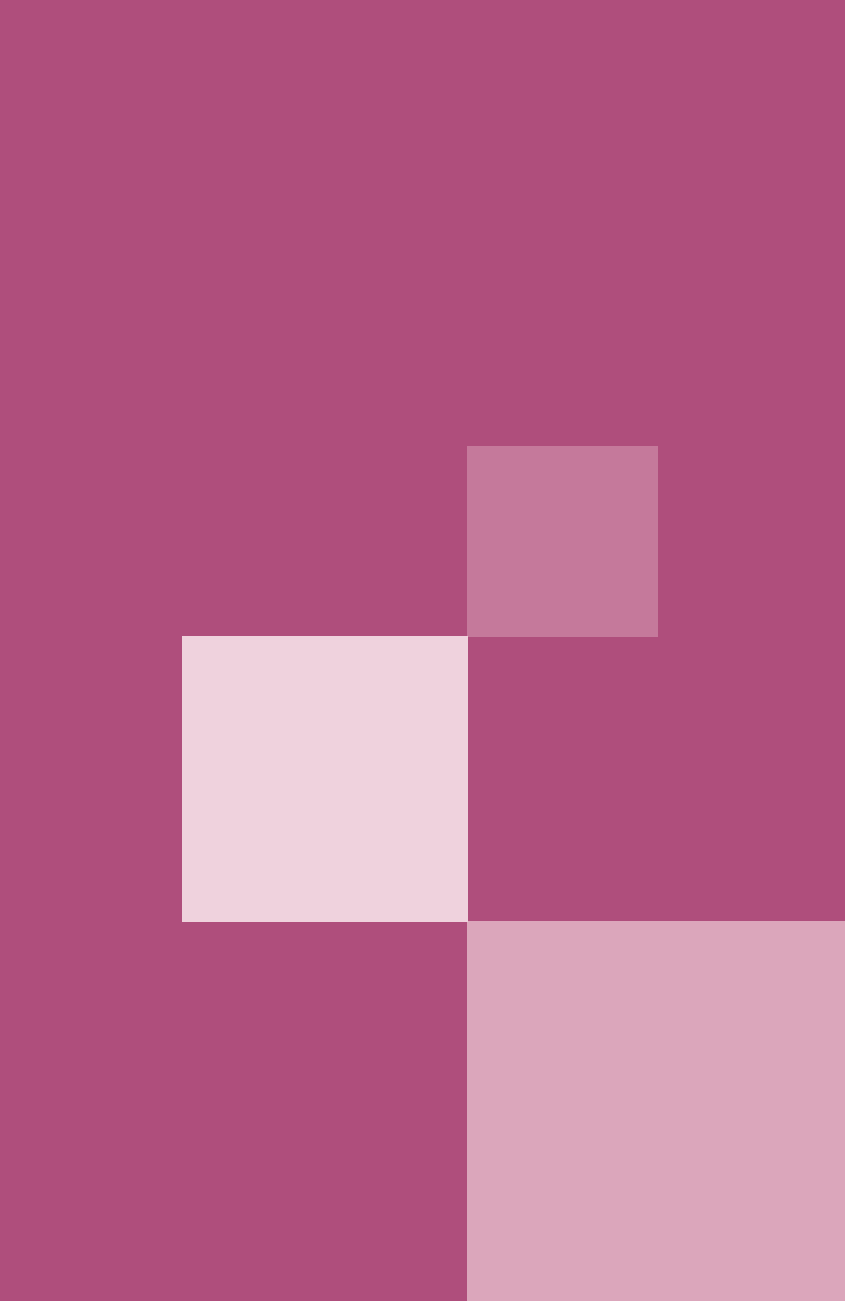
Met vriendelijke groet,

Mariëtte Hamer

voorzitter

Marko Bos

waarnemend algemeen secretaris

Bijlage

Samenstelling Commissie Arbeidsmarkt- en Onderwijsvraagstukken (AMV)

Leden

Plaatsvervangende leden

Onafhankelijke leden

drs. M.I. (Mariëtte) Hamer (voorzitter)
prof. dr. B. E. (Barbara) Baarsma
prof. dr. G.T.M. (Geert) ten Dam
prof. dr. R.J. (Romke) van der Veen

prof. dr. B.(Bas) ter Weel

Ondernemersleden

G. (Guusje) Dolsma (VNO-NCW/MKB)
ir. G.F.W.C. (Gertrud) van Erp (VNO-NCW/MKB)
T. (Tim) Zandbergen, MSc (VNO-NCW/MKB)
J. (Jules) Sanders (LTO-Nederland)

R. (Rob) Slagmolen

Werknemersleden

M. (Marjelle) Boorsma (FNV)
drs. I.D.C.M. (Isabel) Coenen (FNV)
A.C. (Amerik) Klapwijk MSc (VCP)
ir. G.D. (Gerard) van Santen (CNV)

F. (Frank) van Bennekom
J. (Jelmer) Evers (AOB)
drs. A.P.C.M. (Nic) van Holstein

Adviserende leden

J. (Jonneke) Bolhaar (CPB)
prof.dr. A. (Andries) de Grip (ROA)

Ministeriële vertegenwoordigers

A.P.G. (Andre) de Moor (OCW)
J. (Joyce) van der Staaij (SZW)

Secretariaat

J.A. (Jos) de Groen, MSc
drs. Y. (Yvonne) Bernardt

Publicatieoverzicht

Algemeen

Publicaties van de SER verschijnen digitaal. Alle publicaties zijn te downloaden op onze website www.ser.nl. Sommige publicaties zijn in boekvorm te bestellen via communicatie@ser.nl. Van de adviezen verschijnt eveneens een Engelstalige samenvatting. Deze is te vinden op de webpagina van het desbetreffende advies en de Engelstalige website van de SER.

Adviezen

Strategische agenda hoger onderwijs

2019, 28 pp., publicatienummer 19/15

Obstakels deelname ondernemingsraden - Termijnen en andere belemmeringen

2019, n.n.b., publicatienummer 19/14

Kansen pakken en risico's beheersen - Over de samenhang tussen de SDG's en IMVO

2019, 144 pp., publicatienummer 19/13

Diversiteit in de top - Tijd voor versnelling

Deel I - Samenvatting & Visie raad op gender en culturele diversiteit

Deel II - Analyse

2019, 100 pp. (deel I) en 190 pp. (deel II), publicatienummer 19/12

Hoge verwachtingen - Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019

2019, n.n.b., publicatienummer 19/11

Verkenning Overleg met en consultatie van sociale partners in de publieke sector

2019, 30 pp., publicatienummer 19/10

Advies Verkorting termijnen actief en passief kiesrecht leden ondernemingsraad.

2019, 22 pp., publicatienummer 19/09

Advies Grenswaarde voor o-Toluidine

2019, 18 pp., publicatienummer 19/08

Advies Grenswaarde voor vinylchloridemonomeer (VCM)

2019, 18 pp., publicatienummer 19/07

Advies Nationale klimaataanpak voor regionale industriële koplopers

2019, 40 pp., publicatienummer 19/06

Advies Naar een nieuw pensioenstelsel

2019, 48 pp., publicatienummer 19/05

Verkenning Integratie door werk. Meer kansen op werk voor nieuwkomers

2019, 82 pp., publicatienummer 19/04

Advies Prioriteiten voor een fair Europa - Samen sterker in een onzekere wereld

2019, 162 pp., publicatienummer 19/03

Advies Samen werken aan taal - Een advies over laaggeletterdheid

2019, 94 pp., publicatienummer 19/02

Advies Grenswaarde voor Hydrazine

2019, 18 pp., publicatienummer 19/01

Advies Grenswaarde schimmel alfa-amylase

2018, 16 pp., publicatienummer 18/08

Advies Grenswaarde voor Tarwemeelstof

2018, 18 pp., publicatienummer 18/07

Advies Grenswaarde voor 4,4'-methyleendianiline (MDA)

2018, 16 pp., publicatienummer 18/06

Signalering Vluchtelingen en Werk - Een nieuwe tussenbalans

2018, 98 pp., publicatienummer 18/05

Verkenning Financiële instrumenten voor een circulaire economie

2018, 136 pp., publicatienummer 18/04

Energietransitie en werkgelegenheid - Kansen voor een duurzame toekomst

2018, 96 pp., publicatienummer 18/03

Verkenning De vele kanten van banen combineren

2018, 90 pp., publicatienummer 18/02

Advies optimalisering verlof na geboorte kind

2018, 22 pp., publicatienummer 18/01

Advies Toekomstgericht beroepsonderwijs - Deel 2 Voorstellen voor een sterk en innovatief beroepsonderwijs

2017, 130 pp., publicatienummer 17/09

Consumentengeschillen moeten sneller en eenvoudiger opgelost kunnen worden

2017, 26 pp., ISBN 978-94-6134-102-0, publicatienummer 17/08

Passie Gewaardeerd - Versterking van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector

2017, 114 pp., ISBN 978-94-6134-100-6, publicatienummer 17/07

Grenswaarde voor acrylamide

2017, 18 pp., ISBN 978-94-6134-099-3, publicatienummer 17/06

Governance van het energie- en klimaatbeleid

2017, 22 pp., ISBN 978-94-6134-098-6, publicatienummer 17/05

Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan - Een richtinggevend advies

2017, 112 pp., ISBN 978-94-6134-097-7, publicatienummer 17/04

Opgroeien zonder Armoede

2017, 166 pp., ISBN 978-94-6134-095-5, publicatienummer 17/03

Medezeggenschap Pensioen in Kleine Ondernemingen

2017, 30 pp., ISBN 978-94-6134-094-8, publicatienummer 17/02

Rapporten

Verbreding en versterking financiering MKB

2014, 80 pp., ISBN 978-94-6134-067-2

Energieakkoord voor duurzame groei

2013, 146 pp., ISBN 978-94-6134-057-3

Nederlandse economie in stabiel vaarwater: een marco-economische verkenning

2013, 64 pp., ISBN 978-94-6134-052-8

Engelstalige publicaties

TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership

2016, 196 pp., ISBN 978-94-6134-081-8, ordeno. 16/04E

The power of consultation: The Dutch consultative economy explained

General brochure, 2010, 34 pp., ISBN 978-94-6134-011-5

Europe 2020: The New Lisbon Strategy

Abstract, 2009, 40 pp., ISBN 90-6587-991-9, ordeno. 2009/04E

Social and Economic Council's Statement on International Corporate Social Responsibility

Statement, 2008, 91 pp., ISBN 90-6587-983-8

On sustainable globalisation: A world to be won

Abridged version, 2008, 132 pp., ISBN 90-6587-979-X, ordeno. 2008/06E

Overige publicaties

IMVO Convenant Pensioen - internationaal verantwoord beleggen Pensioenfondsen

2018, 72 pp., verkrijgbaar via IMVO website: www.imvoconvenanten.nl/

IMVO Convenant Verzekeringen - internationaal verantwoord beleggen in de verzekeringssector

2018, 64 pp., verkrijgbaar via IMVO website: www.imvoconvenanten.nl/

IMVO Convenant Voedingsmiddelen

2018, 72 pp., verkrijgbaar via IMVO website: www.imvoconvenanten.nl/

IMVO Convenant Goud - Werken aan een verantwoorde goudketen

2017, 66 pp., verkrijgbaar via IMVO website: www.imvoconvenanten.nl/

Convenant Duurzame Kleding en Textiel

2016, 100 pp., verkrijgbaar via IMVO website: www.imvoconvenanten.nl/

Leidraad personeelsvertegenwoordiging – met toelichting en bijlagen

2010, 104 pp., ISBN 90-6587-998-6

Voorbeeldreglement Ondernemingsraden – met toelichting en bijlagen

2010, 264 pp., ISBN 90-6587-997-8

Colofon

Uitgave

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

T 070 3499 525

E communicatie@ser.nl

www.ser.nl

Tekst

Commissie Arbeidsmarkt- en Onderwijsvraagstukken (AMV)

Fotografie

Kees van de Ven/HH

Vormgeving en opmaak

2D3D, Den Haag (basisontwerp); Afdeling SER-Communicatie, opmaak

© 2019, Sociaal-Economische Raad

Alle rechten voorbehouden

Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding.

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

Bezuidenhoutseweg 60

Postbus 90405

2509 LK Den Haag

T 070 3499 525

E communicatie@ser.nl

www.ser.nl

© 2019, Sociaal-Economische Raad